

ALFABETUL
DOMNIELOR

IOANA PÂRVULESCU este scriitoare și profesor la Facultatea de Litere din București, unde predă literatură română modernă. Timp de 18 ani a fost redactor și cronicar săptămânal la *România literară*. La editura Humanitas a inițiat și coordonat colecția de literatură universală „Cartea de pe noptieră”. Romanele ei sunt traduse în peste 10 limbi europene. A obținut în două rânduri Premiul Uniunii Europene pentru literatură: în 2013, cu romanul *Viața începe vineri*, și, în urma unui concurs internațional al laureaților, în 2018, pentru proza scurtă *O voce*.

SCRIERI PRINCIPALE: *Lenevind într-un ochi* (1990), *Alfabetul doamnelor* (1999), *Prejudcăți literare* (1999), *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* (2003), *În intimitatea secolului 19* (2005), *În Țara Miticilor* (2007), *Întoarcere în secolul 21* (2009), *Viața începe vineri* (2009), *Cartea întrebărilor* (2010), *Lumea ca ziar. A patra putere: Caragiale* (2011), *Viitorul începe luni* (2012), *Cum continuă povestea* (2014), *Inocenții* (2016), *Dialoguri secrete: Cum se roagă scriitorii și personajele lor* (2018), *Prevestirea* (2020).

TRADUCERI: Angelus Silesius, *Călătorul heruvimic / Cherubimischer Wandersmann* (1999), Maurice Nadeau, *Să fie binecuvântați* (2002), Laurent Seksik, *Consultația* (2007), Rainer Maria Rilke, *Îngerul păzitor* (2007), Milan Kundera, *Sărbătoarea neînsemnătății* (2014), René Goscinny & Albert Uderzo, *Asterix, viteazul gal* (2017), René Goscinny & Albert Uderzo, *Cosorul de aur* (2018), René Goscinny & Albert Uderzo, *Asterix și goții* (2019), A.A. Milne, *Când eram foarte tineri* (2019). ANTOLOGII: *De ce te iubesc: Paradoxurile iubirii în poezia lumii* (2006), *Povești de dragoste la prima vedere* (2008), *Intelectuali la cratiță: Amintiri culinare și 50 de rețete* (2012), *Și eu am trăit în comunism* (2015), *Amintiri de la Humanitas* (2020).

IOANA
PĂRUULESCU

ALFABETUL
DOAMNELOR

De la doamna B. la doamna T.

Ediție revăzută și adăugită

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Câteva cuvinte la o nouă ediție

Public noua ediție din *Alfabetul doamnelor* în vremuri puțin propice cărților. Dar, după o viață în care timpul petrecut înăuntru lor tinde să-l echilibreze pe cel consumat în afara paginii, mă întreb dacă momentele favorabile chiar există. Să precizez că anii trăiți acolo, înăuntru, au fost de calitate și, pe ansamblu, cred că mai variați și adesea mai buni decât cei din afara copertelor, deși nu disprețuiesc deloc viața reală.

Prezentul se opune cu toată puterea tihnei de care e nevoie pentru citit: o pandemie care încă nu se știe când se va stinge și în ce forme insidioase ne va mai încerca, furtuni politice în toată lumea, un soi de spirital de turmă tot mai vizibil, așa-numitele *social media*, care scot îndeobște ce e mai rău din noi (sper și chiar cred că suntem mai buni decât ne arătăm acolo) și care ne fărâmițează energia, și, nu în ultimul rând, destul de răspândiții ochelari ideologici, cu tendințele lor tiranice. Această carte e liberă. De aceea o dedic tuturor celor care se mai bucură să exploreze în voie spațiul dintre coperte, doamnelor și domnilor deopotrivă, studentelor și studenților de la Litere, cititoarelor și

cititorilor care dau sens (și sensuri noi) efortului unui scriitor. Știu că asemenea oameni vor exista întotdeauna.

Cartea oferă o tipologie a personajelor feminine din literatura română, de la doamna B. a lui Negruzzi la doamna T. a lui Camil Petrescu. Combină critica și istoria literară cu istoria mentalităților, sociologia cu istoria culturală, experiența de viață cu cea de bibliotecă: în fond cam tot ce folosim când citim și judecăm literatura, fără mânie și părtinire.

Când, în 1999, a apărut prima ediție din *Alfabetul doamnelor*, nu descoperisem încă un text de primă pagină al lui Mihail Sebastian, din 1935: „Articol numai pentru domni“. Cu mult umor și îndemnuri ironice, publicistul le atrăgea atenția domnilor, într-un apar-teu ludic, că intrarea femeilor în literatură va schimba optica asupra iubirii și asupra personajelor, construite până atunci aproape numai din perspectiva bărbatului:

Veacuri de-a rândul am fost liberi să vorbim despre partenera noastră, femeia, așa cum am vrut. Am vorbit despre sensibilitatea ei, despre trădarea ei, despre egoismul ei feroce sau despre generozitatea ei sfâșietoare, despre candoarea sau inconștiența ei – despre tot. Eram calmi și siguri de noi înșine. Nimeni nu ne putea da replica. Situația aceasta a durat câteva sute de ani și, slavă Domnului, nu ne-a mers deloc rău. Era o injustiție bine consolidată, o injustiție *de tout repos*, cum se zice. Buni psihologi, mânuitori ai unei psihologii pe care ei o inventaseră, bărbații dominau exclusiv jocul iubirii. Mă tem că lucrurile se vor schimba radical de

aici încolo dacă nu găsim un mijloc represiv și grabnic pentru a le reduce pe femei la tăcere.*

Tot în 1935, la doar câteva luni după Sebastian, Eugen Ionescu scrie în *Viața literară* articolul „Generația fetelor“, de pe pozițiile contestatatoare, specifice publicisticii lui de tinerețe:

Literatura fetelor ia ofensiva cu optimism, amor, moralitate, voie bună și – cum este firesc – mediocritate. Nu mai avem deci scriitorii tineri [aceștia preferă politicul, spune E. Ionescu – n. m.]. Dar avem fete, numai fete, pensioane de fete, școli de fete, interioritate de fete, fete amoroase, fete studente. Înainte, fetelor! Să faceți cultură și bucătărie.**

Este limpede că subiectul preocupa opinia publică. În același 1935, în care Sebastian observă schimbarea de perspectivă psihologică, iar Ionescu se războiește cu toată lumea, nu numai cu scriitoarele nou intrate în literatură și critică, Lovinescu, credincios crezului său, pune altfel problema: „Arta nu cunoaște sex, vârstă, regiune și chiar, în ultimă analiză, naționalitate; ea se satisface prin substanța sa și se grupează și ierarhizează pe criterii pur estetice.“***

* „Articol numai pentru domni“, în Mihail Sebastian, *Opere VI, Publicistică. 1935*, Academia Română. Fundația Națională pentru Științe și Arte, București, 2014, p. 65.

** „Generația fetelor“, în Eugen Ionescu, *Război cu toată lumea*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 104.

*** „Prefață“ la Marg. Miller-Verghy și Ecaterina Săndulescu, *Evoluția scrisului feminin în România*, Editura Bucovina, 1935, București, p. V.

Lucrurile au evoluat, și prezența femeilor atât în literatură, cât și în critică este firească azi. Deși criteriul estetic primează și pentru mine, când am scris *Alfabetul doamnelor* am făcut-o dintr-o convingere asemănătoare cu cea exprimată de Mihail Sebastian. Fără vreun spirit revanșard, totuși. Mi s-a părut doar că o perspectivă feminină asupra personajului feminin trebuie pusă în balanța critică, pe care, până atunci, fuseseră așezate aproape numai judecățile (și prejudecățile) bărbaților. Că, așadar, personajele feminine pot fi judecate mai bine „din interior“, de o femeie. E drept, ele fuseseră create mai ales de bărbați, dar modelul din realitate era femeia. Fără îndoială că bărbatul poate pricepe perfect ce se întâmplă cu personajul cu pricina, dar diferența e că femeia care citește despre o femeie poate să și simtă. Până la urmă, chiar dacă nu mai practicăm, dintr-un moment al evoluției noastre intelectuale încolo, lectura de identificare, literatura înseamnă și să simți sau, cum spune Călinescu, să nu fi frigid estetic. Materia primă a literaturii e viața – sau preponderent viața – și, cu cât mai nuanțată va fi perspectiva asupra complicatului mecanism realitate–ficțiune, cu atât cred că e mai bine.

Pariul acestei cărți a fost nu numai să ofere o tipologie literară valabilă, ci și ca privirea aceasta din interior, psihologică, atunci când e cazul, și totodată estetică, să nu distrugă personajul, să nu-l sărăcească. În schimb am încercat să subliniez prejudecata, fie ea literară sau extraliterară, de care e intim legată: de pildă, când în societate femeia de 30 de ani e considerată bătrână, cu

viața rămasă în urmă, personajul principal din cărți va avea mai puțin de 30 de ani și va proceda ca Otilia. Între literatura română și cea europeană legăturile s-au creat de la sine, cum e normal.

O rubrică pe care am ținut-o în *România literară*, regândită și reconstruită, a stat la baza acestei cărți. În aceeași revistă am avut mai târziu și rubrica *Alfabetul domnilor*. Mi-ar fi plăcut să așez doamnele și domnii alături, ca la balurile la care participau înseși personajele din literatura decupată de mine. Din păcate, la recitare, am constatat că tonul și abordarea celor două categorii erau diferite. Rezultatul risca să fie un mariaj chinuitor nu numai pentru cei în cauză, dar și pentru cei din jur, în acest caz cititorii, așadar le-am lăsat pe doamne doar în compania personajelor din propriile povești, le-am lăsat cu iluziile lor (literare), fără a mai face și critica tipologică a partenerilor.

Prima ediție a *Alfabetului doamnelor* a apărut în 1999 la Editura Crater, condusă de domnul Ion Papuc, în 1 000 de exemplare. Poate că nu e prea devreme (și nici prea târziu) pentru o nouă apariție. Pe copertă mi s-a îngăduit să pun, acolo, o fotografie cu bunica mea paternă, un instantaneu luat pe stradă. Cât despre litere, le-am propus pe cele din *Ape adânci*, cartea de debut a Hortensiei Papadat-Bengescu, de la Alcalay, pentru că mi se păreau elegante, nu pentru că aș fi simțit sau căutat apropiere cu celebra scriitoare, cum se poate vedea și din capitolul dedicat personajelor ei.

Mi-am reîntâlnit cartea cu interesul, curiozitatea și neliniștea cu care regăsești un om pe care nu l-ai mai

văzut de mult: te întrebi dacă mai e cum îl știai, dacă nu cumva timpul l-a înstrăinat, dacă lucrurile care vă legau sunt încă valabile. Mă bucur să spun că întâlnirea dintre mine și *Alfabet* s-a petrecut bine și că am intervenit extrem de puțin în textul inițial. Ediția de acum este însă sporită cu trei capitole noi, plus un indice de personaje feminine. Indicele cuprinde un șir de doamne, duduci, chere, cucoane și cuconițe, madame și domnițe de toate vârstele și categoriile, care se grupează, după sângele lor literar, pe arbori genealogici diferiți. Simpla lui lectură poate oferi surprize sau tainice chei de înțelegere. Un mic exemplu: abia văzând-o pe Calipsița lui Alecsandri lângă Calipso/Calypso, mi-am dat seama că numele e dat, în epocă, nu numai prin influență fanariotă, ci mai degrabă prin influență literară, după povestea de dragoste cea mai citită și învățată la școală, romanul lui Fénelon *Les aventures de Télémaque, fils d'Ulysse*.

Alfabetul doamnelor nu se dorește, desigur, a fi exhaustiv (oricum, nu trece de Interbelic). Fiecare dintre noi are cu siguranță unul propriu, bazat pe afinități. Acesta este al meu. Nu-l impun, îl propun.

15 aprilie 2021

Începutul alfabetului: doamna B.

CUM

arată povestea doamnei B. citită fără prejudecăți de ierarhizare? Impecabil. Dacă nuvelistul Negruzzi este contemporanul nostru, este cu siguranță aici, în această poveste cu mai multe niveluri. Nuvela ar fi putut fi scrisă, cu mici modificări de decor și costume, și în 1933, și în 1998, și în primele decenii ale secolului XXI. Să-i revedem schema, mult mai complicată decât la *Lăpușneanul*. Prologul și totodată cheia metaforică a nuvelei este „alergarea de cai“, întrecerea care strânge la un loc personajele. Sosesc în trăsură sau se află deja în „galeria“ de scânduri special amenajată. Cursa de cai și toată atmosfera ei nu sunt un simplu decor, o ilustrație de epocă, fie ea și „memorabilă“, cum socotește Călinescu, ci oferă cheia întregii povești. Iat-o: „Doisprezece concurenți porceseră, și numai cinci se înturnau. Curând și din aceștia mai rămăseseră trei. Doi rivali era acum: un armăsar negru și o iapă sură. [...] Amândoi era acum ca la cinci sute de pași de țintă...“ Câte doi concurenți rivali „aleargă“ și în cursa dragostei din această nuvelă: doi

bărbați, unul alb, „balan“, altul negru, „smolit“, pentru doamna B., în cea dintâi poveste; două femei, bruneta Olga și blonda colonelă D., pentru Ipolit, în cea de-a doua. Paralelismul bate la ochi. La începutul nuvelei în joc sunt însă numai cinci luptători, ca și în alergarea de cai: Olga „abandonase“ cursa, se sinucisese. Curând Ipolit și colonela D. ies și ei din câmpul vizual al cititorilor-spectatori, interesul acestora rămânând concentrat asupra a trei personaje, pentru ca în final numai rivalitatea dintre „alb“ și „negru“ să mai conteze. Cursa de cai o va câștiga armăsarul negru. Cursa amoroasă o câștigă, în ambele cazuri, personajul „alb“: bărbatul blond ajunge primul la doamna B., iar femeia blondă la Ipolit, deși pentru scurt timp brunii păruseră în avantaj. Alergarea de cai este așadar mai mult decât un decor de epocă, este metafora vieții înseși sau măcar a dragostei.

Rivalitate

Este interesant de observat că o metaforă analogă va folosi și doamna T. în *Patul lui Procust*, vorbind despre femeile frumoase dintr-un oraș mic: „E foarte important acest *cea mai* în orașelele mici. Mi-e greu să-ți explic de ce. Dar pentru că te-am văzut iubitor de curse de cai, ca și mine, dă-mi voie să-ți fac o comparație. [...] Știi că sunt, în general, luate două categorii de cai. Cei pretendenți la marile premii clasice și cei care se mulțumesc să-și încerce norocul numai în

handicapuri modeste. Se întâmplă însă în unii ani că se găsește pe hipodrom câte un cal cu sânge foarte aristocratic și cu toți mușchii neconțin gata de întrecere, care câștigă toate premiile mari, nelăsând celor care sunt abia cu puțin inferiori lui nici unul. Fiecare din acești cai nenorocoși ar putea câștiga orice handicap, rareori însă, sau din pricina regulementelor, sau a mândriei proprietarilor, aleargă la aceste curse. Așa că ei nu se aleg în unii ani cu nici un premiu. Ei bine, într-un orașel de provincie toate fetele frumoase sunt față de cea mai frumoasă – chiar când deosebirea e tot așa de mică – în situația acestor nenorocoși candidați“. Termenii metaforei sunt, după cum se vede, identici la Camil Petrescu și la Negruzzi: cursa de cai și cursa amoroasă au în comun frumusețea, încordarea, cruzimea. Nu în ultimul rând, cursa reprezintă un spectacol pentru cei de pe margine (inclusiv cititorii), care o urmăresc implicându-se și ei pasional. Este un fel de selecție naturală, adesea nedreaptă („celor mai ușori li se pune plumb în șa“), în care cei slabi abandonează și se rănesc, cei buni și foarte buni se pierd și numai unul singur, cel mai potrivit pentru cursă sau cel mai în formă în acel moment, câștigă.

La alergarea de cai se dă și startul celor două povești rivale – aflate și ele în cursa pentru trofeu –, care se „bruiază“ una pe alta: prima, a doamnei B., neconvențională, entropică, a doua, a Olgăi, după toate canoanele romantice. În *Istoria critică*... Nicolae Manolescu analizează contrapunct cu contrapunct evoluția poveștilor, de aceea nu mai reiau chestiunea. De semnalat că cititoarelor dornice, cum am arătat, să se identifice

cu eroina *cea mai* li se oferea o alternativă: doamna B. sau Olga. Olga e ușor de recunoscut pentru doamnele anului de grație 1840: ea e tânăra fată nefericită (firește, din cauza unui amor), gingaș de singuratică (întrucât străină), de o nobilă melancolie. Se îndrăgostește a doua oară, dar, cum soarta e nemiloasă, va fi părăsită din nou și se va sinucide chiar în momentul când el, ingraturul iubit, se căsătorește cu altă doamnă. Curând, infidelul, atins de o misterioasă boală, va orbi, iar apoi se va stinge. Cititoarele, nici ele mai puțin romantice decât Olga, vor fi descoperit cu tainică satisfacție cauza orbirii: Ipolit jurase „pe ochi“ veșnică iubire.

Povestea aceasta plină de simțire este spusă într-o seară de doamna B. personajului brunet, „smolit“, asupra căruia naratorul face diverse aprecieri și presupuneri, unele nu prea măgulitoare (că ar fi „un nesimțitor“). Într-o splendidă piruetă ironică, naratorul impersonal se dezvăluie a fi chiar personajul brunet: „Tânărul om smolit eram eu“... Doamna B., naratoarea mai degrabă neconvențională a poveștii romantice, și tânărul smolit, naratorul cu înclinații romantice al poveștii neconvenționale, sunt deci în tete-à-tete. Olga și Ipolit, proiecțiile lor posibile într-o oglindă care deformează romantic, le stau alături fără a le strica intimitatea. Oglinda este livrescul. Ca personaje de roman, doamna B. și naratorul brun ar trăi și ar muri ca bruna Olga (el) și ca blondul Ipolit (ea). Intuiția artistică îl face pe Negruzzi să pună povestea romantică doar drept capcană. Una deschisă pentru cititori, dar pe care cele două personaje o văd prea bine. Povestea naratorului

Cuprins

<i>Câteva cuvinte la o nouă ediție</i>	5
PROLOG: De la B. la T., un alfabet de un secol	13
Începutul alfabetului: doamna B.	25
Nimfeta Niceta	42
Somnoroasele	52
Fidela Adela	67
Infidela Ela	77
Duducile	87
Femeia fără mister	98
Prejudecata cheamă la judecată	106
Fața nevăzută a Chirițelor	116
Deznădejdea: mod de întrebuintare	125
A treia posibilitate	136
Femeia absurdă	145
Vrăjitoare literare	157
Eva în foileton	173
Femeia tuturor posibilităților	184
<i>Maja desnuda</i>	191
<i>Le pays du tendre</i>	198
Cuvinte în Grădina Desfătărilor	205
Sfârșitul alfabetului: litera T.	213
EPILOG: Cine ești?	223
<i>Indice de personaje feminine</i>	247